

Opera Garnier'nin etkileyici gece görüntüsü.

Garnier'nin opera sarayında yılbaşı

III. Napolyon ve Eugénie Le Peletier Caddesi'nde bulunan eski operaya giderlerken arabalarına yapılan bombalı saldırı teşebbüsünden sağ olarak kurtulurlar. İmparator Le Peletier'nin dar sokaklarındaki opera yerine, artık geniş bir meydana kendi hükümdarlığını sembolize edecek yepyeni bir bina yaptırmaya karar verir. Ünlü Paris Operası-The Palais Garnier'nin öyküsünü

Emre Aracı kaleme aldı.

Bir söylentiye göre Paris'in yeni opera binası projesini kazanan Charles Garnier'ye İmparatoriçe Eugénie inşaat esnasında tiyatronicin mimarisinin Yunan mı yoksa Roma üslubunda mı olacağını sorar ve Garnier derhal majestelerini cevaplar: "Madam, III. Napolyon stilinde!" Tepesinde dönen ışıldakla, âdeta dev bir deniz fenerine dönüşen Eiffel Kulesi 2009'un 2010'a hızla ilerlemekte olduğu soğuk ve puslu bir yılbaşı gecesinde bütün şehre çöken karanlık sis bulutunun arasında motto'su "Fluctuat nec mergitur (sallanır ama batmaz)" olan Paris şehrinin güvertelerinde eğlenmeye gelen dışarıdaki şaşkın turistlere yön gösterircesine yürekleri ısıtarak

ışıl ışıl parlarken bizler Palais Garnier'nin Yeni Yıl programını izlemek üzere bir seneyi geride bırakacak olmanın sabırsızlığıyla saat saymak bir tarafa, bulunduğumuz ortamın görkeminde bir buçuk asır geçmişe, III. Napolyon devrine, çoktan varmıştık bile.

Geçtiğimiz yılbaşı Paris operası yeni yılı tam bir asır önce, 1909'da hayata geçen Sergei Diaghilev'in Ballet Russes kumpanyasını ve skandallara sebep olan devrimci temsilini anmak üzere hazırlanan, özgün dekor ve koreografilerin seneler sonra tekrar yaratıldığı özel bir programla karşılamıştı. Programın ilk eseri olarak sahnelenen Théophile Gauthier

er'nin bir şiirinden esinlenerek Hector Berlioz'un aranjmanı ile Carl Maria von Weber'in bestesinden yaratılan ve bir balo sonrası uykuya dalarak elinde tuttuğu gül ile dans ettiğini gören bir genç kıızı anlatan "Le Spectre de La Rose" kumpanyanın daha romantik eserlerindendi. Bunu takip eden koreografisini Diaghilev'in de bir süre sevgilisi olan Vaclav Nijinsky'nin hazırladığı ve müziğini Debussy'nin yazdığı "L'Après-midi d'un faune" ise Ballet Russes'ün avant-garde stiline belki de ilk ve en önemli örneklerindendi. 29 Mayıs 1912'de Théâtre de Châtelet'deki prömiyerinden sonra balede tasvir edilen yarı insan yarı keçi nitelikleri taşıyan orman tanrısının bir hayli erotik havadaki dansı büyük bir skandala yol açmıştı. Stravinsky'nin Petrouchka'sı da prömiyerinde devrin seyircileri tarafından oldukça grotesk bulunmuştu; sevgiye muhtaç, yalnız bir kuklanın içinde hissettiği, ama ifade edemediği aşkıyla duyduğu acı içimizi titretti. Dekorlarını Picasso'nun hazırladığı ve müziğini Manuel de Falla'nın bestelediği Üç Köşeli Şapka'yı izlerken ise bu İspanyol bestecinin Cádiz'de yaşadığı mütevazı dairenin önünden aylar sonra geçeceğimden ve mimari anlamda Endülüs stilinde inşa edilen Gran Teatro Falla'ya bakarken Paris'teki bu yılbaşı gecesini hatırlayacağımdan habersizdim. Ne boyutlarda olursa olsun, Avrupa'da her medeni şehrin anıtsal ve zarif bir operası var.

Belki bir tek Garnier'nin Paris operası için anıtsal sıfatı az kalabiliyor; zira burası anıtsalın da ötesinde, gerçek dünya-

dan bir süre koparak başka bir dünyaya adım attığınız bir sanat tapınağı âdeta. Kimileri için boğucu dercede görkemli gelebilse de, Paris operası ikinci imparatorluğun, Baron Haussmann'ın nezdinde, geniş bulvarlarıyla yeniden tanımladığı başkentine vurduğu bir mühür gibi çıkıyor insanın karşısına şehrin her köşesinden. Binanın en tepesinde, başında zeytin dalı tacı, elleriyle başının üzerinde yücelterek tuttuğu altın liriyle, 'işte gerçek güzellik şiir ve müzik yolunda yürümektir', dercesine bütün bagnaz ve cahillere meydan okur gibi dimdik ayakta duran Aimé Millet'nin yarattığı Apollo'nun zarif hatlarına Eiffel'in ışıldığının hüzmeleri sisler arasından çıkıp da vursun diye beklerken, gece olunca ışıl ışıl aydınlanan bu sarayın tepesindeki tanrı, sizi yavaş yavaş hipnotize olmuş gibi kendisine ve bu büyülü mabede gözünüz kamaşmış olarak cezbetmekten geri kalmıyor. Az sonra sahnesinde kim bilir hangi opera veya bale eşliğinde hayal bir dünyaya adım atmaya hazırlanırken, Tristan'ın Isolde'sini aradığı gibi ya da Prens Siegfried'in Odette'in peşinden koştuğu gibi içinizdeki arayışlarınızı sahnede olup bitenlerle düğümleyerek teselli bulmayı beklerken kendisi bir dekor havasında olan ve uzaktan bakıldığında rengârenk taşlarla bezeli bir mücevher kutusuna benzeyen bu bina daha eşiginden içeri adım attığınız anda davetiyeyi çıkartan Apollo'nun sırtındaki peleriniyle sizi sarmalayarak bağrına bastığını hissettiriyor. Artık yalnız değilsiniz; artık sanat tapınağında yürümeğe hazırsınız. Burada her türlü hayal hakikat, bütün dilekler gerçek, bütün

Opéra Garnier.

Victor Navlet'in Opera Garnier'nin Büyük Merdiveni tablosu.

Opera Garnier'nin merdivenleri.

çirkinlikler güzel, bütün gözler kamaşmaya hazır. Attığımız her bir adım hislerinizi ateşleyecek, heyecanınızı tetikleyecek ve başınızı döndürecek. Garnier'nin sarayına hoş geldiniz.

Paris Operası 1669'da XIV. Louis'nin emriyle kurulmuş; o günden bugüne de kurumun kullandığı pek çok tiyatro binası gelip geçmiş şehrin çehresinden. Garnier'nin sarayı ise bu sıralamada on üçüncü yeri tutuyor. Kurumun adı da işgal ettiği binalar gibi sık sık değişmiş: Académie d'Opéra, Académie Royale de Musique, Académie Nationale de Musique ve şu anki adıyla Opéra National de Paris. Devrimler silsilesi eksik olmayan Fransa başkentinin kraliyetle milliyet arasında gidip gelen patronajını da açıkça yansıtmakta bu durum. Nitekim bina her ne kadar III. Napolyon İmparatorluğu'nun ürünü de olsa, Napolyon ve Eugénie'nin adlarının yaldızlı baş harfleri elele tutuşmuş sevgililer gibi ön cephesini bir doğum günü pastasının renkli drajellerle bezenmiş çerçevesi havasında süslese de Fransa'da tekrar Cumhuriyet'in ilân edildiği dönemde, 1875'te açılan bu sanat tapınağı nüvesini oluşturan eklektik mimarisi gibi alnında 'Kraliyet' değil 'Millî Müzik Akademisi' ibaresini taşıyor. Ama bu Millî ve Cumhuriyetçi eşitliğin sembolik kelimeleri esasta binanın ruhunu yansıtan ve XIV. Louis'nin şatafatına dayanan saray üslubunun görkemini saklamağa yetmiyor. Bu mabedin koruyucu ikonları olarak Yunan tanrılarıyla aynı kata yerleştirilen ve altın varakla kaplı bronz büstleri bir dizi asker gibi ön cepheye sıralanmış bulunan, Mozart, Rossini, Auber, Beethoven, Meyerbeer, Halévy, Spontini ve Philippe Quinault'nun ise değişen Paris panoramasında etraflarında sa-

Marc Chagall'ın tasarladığı yeni oditoryum tavanı.

bahtan akşama kadar durmadan dönen yoğun araç ve insan trafiğine konumlandırıldıkları makamdan artık hayretle baktıkları hissediliyor. Onların bu heybetli bakışlarına uzaktan bakarken aklıma evimize seneler önce temizliğe gelen gündelikçi hanımın piyanomun üzerinde sıralı duran besteci büstlerini gördükten sonra 'nedir bu kelleler' şeklindeki yorumu geliyor.

Bu düşünce silsilesi bir anda bana kuruluşundan yaklaşık elli sene sonra, 1720'lerde, Paris Operası'nı teşrif eden III. Ahmed'in Fransa sefiri Yirmisekiz Çelebi Mehmed'in ziyaretinde yaşadığı benzer şaşkınlığı hatırlatıyor. Esasında aradan asırlar da geçse insan onun hikâye gibi anlattığı anılarından Paris Operası'nın ritüelinin pek de değişmemiş olduğunu derhal sezebiliyor: "Paris şehrine mahsus bir oyun var imiş. Opâre derler imiş. Acaip san'atler gösterirmiş. Ol şehre mahsus imiş. Şehrin kibarları varırlar, vasi dahi ekseriya varır, kral bile ara sıra gelir imiş. Bir gün bizi Vasi Merşal davet eyledi. Anı seyre gidecek olduk. Vasinin sarayına bitişik bir yere vardık. Ol saray mahsus Opâre için yapılmış. Rütbesine göre herkesin mahsus oturacak yerleri var. Bizi kralın oturduğu yere götürdüler. Kırmızı kadife ile döşenmiş idi. Vasi Merşal dahi gelmiş, yerinde otururdu. Her taraf erkek ve kadın ile baştan başa dolmuş idi. Ve yüzden fazla çeşitli saz hazır idi. Akşama bir saat var idi. Her tarafı kapalı olmakla birkaç yüz balmumu ve billür avizelerle hesapsız mumlar yanmış idi. Ol mahal ziyade tekellüflü yapılmış olup cümle trabzanları ve direkleri ve dört yanı ve tavanı halkâri olup ve gelen

kadınlar ipekli kumaşlara ve cevahlara garkolmuş bulunup mumların alevinden öyle bir şaşırtıcı parlaklık meydana gelmiş ki, tâbir olunmaz" (Şevket Rado, Yirmisekiz Mehmed Çelebi'nin Fransa Seyahatnamesi, İş Bankası Kültür Yayınları, 2006).

İşte o yılbaşı gecesi operanın kapısından içeri girerken Yirmisekiz Çelebi Mehmed'i hatırlamamak mümkün değildi. On üç kere mutasyon da geçirmiş olsa, billür avizelerle hesapsız ampullerin aydınlattığı bu bina her türlü mimari stilin tek bir amaçla; sadece göz kamaştırıcı bir görkemi sağlamak için bir araya geldiği girift unsurlarını derhal ziyaretçisine hissettiriyordu. Fransız müziğini Rameau'nun, İtalyan müziğini Lully'nin, Alman müziğini Gluck'un, İngiliz müziğini ise doğduğu Saxony-Anhalt'teki Halle şehrinin, bizler için adeta Çelebi Mehmed'in mevcudiyetini hatırlatırcasına, Osmanlı bayrağı gibi ay yıldızlı armasının arkasında göze çarptığı- Handel'in temsil ettiği, bu besteciler grubu da sanki Medusa'yla göz göze gelmişler de mermerden heykellere dönüşmüşler gibi hemen girişte ziyaretçileri karşılayan müzik elçileri havasında tahtlarında oturmaktaydılar. 1875'te bina açıldığı zaman bu heykeller yetişmediği için alçıdan hazırlanan kopyaları bir süre bu işlevi görmüş ve 1886'dan sonra yavaş yavaş mermer orijinaler yerlerini almıştı. Bu karşılaşmadan sonra yolunuza vestibülden geçerek devam ediyorsunuz; ancak giriş tepesinden ya da çerçeve pervazından ağlayarak, gülerken veya düşünerek size bakan bilim maskeye dikkat edin. Her birinin ardından sanki Gaston Leroux'nun 1910'da

Opera Garnier oditoryum.

yayımladığı "Le Fantôme de l'Opéra" sındaki hayâletin bir an için gözlerini görür gibi oluyorsunuz. Palais Garnier'nin temellerindeki gizli gölün ve dehlizlerin bu hayâli kahramanı artık tavandan pek avize yere indirmese de mevcudiyetini yine de az çok hissettirmiyor değil.

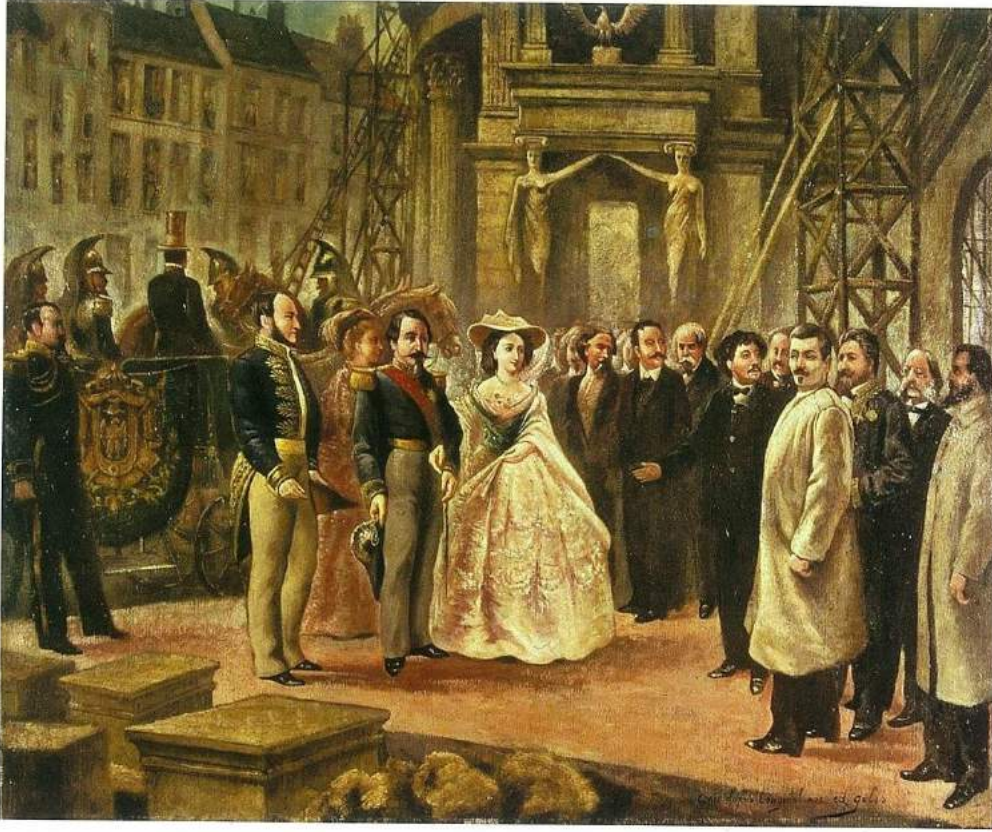
Artık operanın kalbine, tavanındaki hareketli tablolarla, Garnier'nin ebedi direktörlüğünde Yunan tanrılarının temsillerinin sürmekte olduğunu hissettiğiniz, büyük merdivene ulaştınız. Burası esasında çok yüksek bir sahne; hem de seyircilerin başrol aldıkları ve rengârenk mermerden localarının bulunduğu bir ön tiyatro; Proust romanlarındaki gibi ne çok belle epoque hanımefendisinin cazibelerini gösterebilmek için bu merdivenleri ağır ağır inip çıkmış olduklarını düşünüyorsunuz bir an; Guermantes Düşesini, Odette de Crecy'yi, ya da o duvar maskelerinden birini yüzünde taşıyarak avını bekleyen Baron de Charlus'yü. Yılbaşı gecesi için bütün mermer trabzanlar beyaz çiçeklerle süslenmişti; ancak temsil bitiminde bu merdivenlerde farklı bir manzara bizi bekleyecekti. Zira ışıklar çalınıyordu; sağları solları pek de belli olmayan Parisliler trabzanalardaki çiçekleri söküp götürün hemşehrilerini şiddetle protesto ediyorlardı; bense sökülenlerin çiçekle kaldığına şükrediyordum. Yılbaşının ve Ballets Russes'un coşkusu sakın Palais Garnier müdavimini bile maç seyircisine çevirmişti.

Merdivenlerden ağır ağır çıkıp da üst kata ulaştığınızda Garnier'nin sizin için hazırladığı bu görkemin esasında daha yeni yeni başladığını anlıyorsunuz. Versailles'daki muhteşem Aynalı Salonu (Galerie des Glaces) gezen bir arkadaşım bana buradaki şatafatı gördükten sonra neden giyotinde çok kafanın uçtuğunu anladığımı söylemişti; operanın benzer havadaki Grand Fuayesinde de insan neden ikinci imparatorluğun

kısa sürede söndüğünü ve daha bina bitmeden III. Napolyon ve Eugénie'nin Fransa'yı terk etmek zorunda kaldıklarını daha iyi anlayabiliyor. Zira bu fuaye altın yıldız ve görkemin tarif edilemez bir boyuta çıktığı; müzik tarihinin fresklerle anlatıldığı, Garnier'nin gerçekten kendini aştığı bir doruk noktası. Mücevherlerin dizildiği bir kutunun içinde yürümek gibi bir his bu loş ampullerin aydınlattığı salonun bir ucundan diğerine yerdeki parkenin gıcirtısını duyarak adım atmak; sizi gözünüzün ucundan izleyen Garnier'nin büstüne bakarak bu sarayın doğuşunu hatırlamak.

Herşey 14 Ocak 1858 günü başlar. O gün III. Napolyon ve Eugénie Le Peletier Caddesi'nde bulunan eski operaya giderlerken arabalarına yapılan bombalı saldırı teşebbüsünden sağ olarak kurtulurlar. İmparator Le Peletier'nin dar sokaklarındaki opera yerine, artık geniş bir meydana kendi hükümdarlığını sembolize edecek yepyeni bir bina yaptırmaya karar verir. 29 Eylül 1860 tarihli kararname ile yeni binanın inşaatı resmîyet kazanır. Açılan yarışmaya katılan 172 mimarın projesinden o zaman adı hiç de duyulmamış olan Charles Garnier'nin hazırladığı teklif birkaç elemenden sonra oy birliğiyle kabul edilir. İnşaat 1862'de başlar; amaç 1867'de Sultan Abdülaziz'in de katıldığı Büyük Paris Sergisi'ne binayı yetiştirmektir. Ama daha başlangıcından itibaren pek çok pürüzle karşılaşılır. Gerçi Baron Haussmann 12.000 metrekarelik bir alanı yıktırarak opera için geniş bir alan açmıştır; ancak temelden su çıkar; sonradan hayalet hikâyesine sebebiyet verecek olan o meşhur göl. Burası bir türlü kurutulmаса da bugün binanın temellerini dengede tutmanın yanı sıra Paris itfaiyecelerine gece karanlığı ortamında dalma provası imkanı sağlayan, içinde hayalet yerine zaman zaman beyaz bir balığın görüldüğü, büyük bir su tankı olarak hizmet vermekte.

Ed. Gillis'in fırcasından III. Napolyon ve Eugenie opera inşaatını ziyaret ederken.

Bina ne yazık ki 1867 sergisine yetişemez, ancak Garnier hiç olmazsa cepheyi teşhir etmek için, binayı gizleyen engelleri kaldırır. 1868'de ise para tükendiği için proje durur. İki sene sonra Prusya ile çıkan savaş ve kuşatma ise son darbeyi vurur; balonlarla dış dünya ile irtibatını sürdüren ve açlıktan şehrin hayvanat bahçesindeki hayvanları yiyerek ayakta durmaya çalışan Parislilerin operalarını düşünecek halleri yoktur. Bunu iki aylık 'commune' terörü takip eder. 4 Eylül 1870'de Üçüncü Cumhuriyet ilân edilmiş, Sedan'da esir düşen III. Napolyon ise bir süre sonra İngiltere'ye sürgüne gitmek zorunda kalmış ve opera binasının bitişini göremeden burada ölmüştür. Üçüncü Cumhuriyet ile birlikte artık neredeyse yeni operanın geri kalan inşaatından vazgeçilmiştir ki 1873'te Le Peletier'deki eski opera yanar. Bu olay üzerine Garnier'nin operasını tamamlaması için gerekli ödenek verilir ve çalışmalar tekrar başlar. Binanın bazı kısımları hiç bir zaman tamamlanamayacak da olsa Garnier'nin opera sarayı 15 Ocak 1875'te Fransa Cumhurbaşkanı Patrice de MacMahon tarafından açılır.

Dışarıdan görünen bütün heybetine rağmen işte böylesine zorlu şartlardan sonra Garnier'nin sarayı ortaya çıkabilmiş. Binanın imparator girişi olarak tasarlanan, ama imparatorluğun çöküşünden sonra görkemli iç dekorasyonu haliyle tatbik edilmeyen Batı kısmı bugün opera arşivi ve kütüphanesi olarak hizmet vermekte. Benim de zaman zaman çalıştığım ve belki de içinde en huzur bulduğum arşivlerden bir tanesi burası. Garnier'nin kapı tokmaklarına kadar titizlikle tasarladığı binasına Louvre'un ortasına camekân bir piramit yerleştirmekten sakınmayacak çağdaş Fransız estetik anlayışı

1963'te de büyük tartışmaları da beraberinde getirerek yetmişli yaşlarındaki Marc Chagall'a yeni bir oditoryum tavanı tasarlatmış. Mozart, Wagner, Mussorgsky, Berlioz ve Ravel'e göndermeler yapan, rengârenk çocuksu üsluptaki bu yeni tablo 23 Eylül 1964'te halka ilk defa gösterilmiş. O özel temsilde büyük avize söntük tutulmuş; orkestra Chagall'ın en sevdiği besteci olan Mozart'ın "Jüpiter Senfonisi"nden son bölümü çalıp da eser bitmeye yakinken avize yavaş yavaş aydınlanarak yeni tasarımı seyircilerin coşkusu arasında ortaya çıkartmış. Garnier'nin ruhu ne hissetti o an tabii bilinmez. Bence Chagall'ın renkli kompozisyonu Garnier'nin sarayından ziyade Paris'in on dördüncü operası olarak Bastille'e inşa edilen yeni opera binasının o soluk ve sevimsiz hatlarına daha uygun giderdi. Ama hiç olmazsa orası AKM gibi karanlığa bürünmüş küskün kaderini beklemiyor.

Geceyarısı saatler 12'yi gösterirken ve Chagall'ın renklerini Eiffel'in ışık oyunlarına aksetmiş halde seyrederken İstanbul'un da bir zaman mütevazî ama güzel bir operası olduğunu hatırlıyorum; hem de Garnier'nin bilhassa kendisinin İstanbul'a gelerek ziyaret ettiği, yayımladığı dünya tiyatrolar kitabında geniş yer verdiği; İmparatoriçe Eugénie'nin neredeyse burada opera izlemeye geldiği zarîf bir tiyatro: Naum Tiyatrosu. Bugün yerinde Çiçek Pasajı'nın bulunduğu bu bina 1870 büyük Beyoğlu yangınında yok olmasa ya da bizler onu yeniden inşa edebilmiş olsaydık, belki de Palais Garnier değil bu yazımda sizlere İstanbul'un saltanat operası olan ve Garnier'nin kitabında yer verdiği adıyla "Théâtre Impérial Naoum"u anlatacaktım. Kim bilir belki yeni, yepyeni bir yılbaşında! □